

ЯК ВПЛИВАЄ ТОРГОВЕЛЬНА КОН'ЮНКТУРА НА НАДХОДЖЕННЯ БЕЗПОСЕРЕДНІХ ПОДАТКІВ.

І. ОЦІНКА МАТЕРІАЛУ.

В основу цієї праці покладено матеріали фінансової статистики Київського Окрфінвідділу, що стосуються до м. Києва за 1923—24, 1924—25 та 1925—26 роки.

Облік надходжень податків в Окрфінвідділі провадиться подвійний: попередній, в Податковому підвідділі, і остаточний у Контрольно-Бухгальтерському. Обидва види обліку мають спільне джерело — дані Окружної Приб.-Видаткової каси, вона до Податкового підвідділу передає що-тижня відомості про надходження податків і прибутків за минулий тиждень на підставі підсумків окремого журналу, що до нього вписуються всі дані щоденними записами, — то до Контрольно-Бухгальтерського підвідділу — що-дня ремарки окладних податків, що їх складається на підставі оригіналів прибуткових документів, платіжних заяв або талонів платіжних оповісток, а з неокладних податків (патент, гербова оплата, акцизи, мито) — оригінальні прибуткові документи.

Єдність джерела виключає можливість великих розходжень поміж даними попереднього й остаточного обліку; коли іноді вони й трапляються, то тільки в наслідок випадкових помилок підрахунку або коли попереplутуються документи (це буває з посередніми податками), як складаються попередні дані. Крім того, деяка неточність попереднього обліку може трапитися через більшу диференціяцію цих даних, напр., облік податків за окладні періоди або виділення м. Києва з усієї суми податків округи, цих-бо даних нема в бухгалтерії. Будь-що-будь, різниця в матеріалах одного й другого обліку така мала, що здебільшого залишається в межах тільки частин відсотка, коли Наркомфін допускає законну норму розходження в 1%, не вимагаючи відповідних пояснень.

Більша диференціяція даних, сталий (порівнюючи) обсяг обліку протягом усього триріччя, чого не можна сказати про дані бухгалтерії через щорічні зміни в класифікації держприбутків, а, головне, облік податків м. Києва окремо від периферії округи та досить певна правдивість даних, — все це спричинилося до того, що в основу цієї праці було покладено матеріали попереднього обліку.

Далі, слід одзначити надзвичайно важливу технічну особливість у теперішній системі обліку надходжень податків, що дуже впливає на те,

як одбивають дійсність ті дані, що ними доводиться користуватися. Окружна каса відзначає, як надходження за день, усі суми, що їх проведено на її балансі за цей день. Це визначає, що податок, внесений, напр., до каси банку сьогодні, Окркаса покаже, як надходження, взавтра, себ-то тоді, як банк дасть Окркасі звітлення за свої операції в справі приймання податків. Тут різницю, звичайно, становить один день, і це слід мати на увазі, користуючися даними про податки Київа. Багато гірше з податками на периферії округи. Кожен Райвиконком що-тижня повинен здавати до Окркаси всі державні податки й оплати, які надійшли до його каси, разом із відповідними документами, щоб попроводити їх на балансі Окркаси. Отже, ці суми, як надходження, проходять з запізненням мінімум на тиждень, а найбільше з різних причин з далеко більшою затримкою. В решті, дані про податки з периферії округи зовсім не відбивають фактичного становища і мають випадковий характер. Оцей органічний дефект матеріялу про надходження податків з периферії округи спричинивсь до того, що для цієї праці довелося обмежитися самими даними Київа.

Оскільки питома вага Київа, як одного з найбільших міст України, чималенька, то й висновки на даних самого Київа обґрунтовані, очевидно, будуть доволі репрезентувати ті явища, що їх нижче взято до вивчення.

Відомості про рух нарахування, скасування та недоплатности безпосередніх податків узято з даних окладного рахівництва Окрфінвідділу, що в Київі провадиться дуже точно й повно, отож на його матеріялах можна базуватися й робити висновки.

Рух приватної торговельної сітки взято з даних про вибір підприємствами III, IV та V розрядів промислових патентів, що єдині можуть відбити всі зміни в царині приватної торгівлі. Перші два розряди не характерні через мізерність своїх розмірів і через те, що дуже підпадають сезонним хитанням (зростання у літньому півріччі й занепад узимку). Досліджуючи рух вибору патентів за півріччя, треба мати на увазі, що статистика патентної оплати дає огульну кількість вибраних патентів за півріччя, не відзначаючи закриття підприємств. Це призводить до того, що на зламах кон'юнктури в бік її погіршення, надто в середині півріччя, коли вибірка патентів нормально мало не цілком вже закінчилася, — дані про вибрані за це півріччя патенти переважатимуть кількість підприємств, що тоді справді були.

Щоб судити про обороти приватних підприємств, використано матеріяли основного оподаткування зрівняльним податком торговельних підприємств III, IV та V розрядів; причому за основне оподаткування треба вважати притягання до зрівняльного податку головної маси підприємств, що функціонували на початку півріччя. Всі ті підприємства, котрі виникли згодом або що їх випадково проминено при основному оподаткуванні, притягуються до додаткового оподаткування. Отже, дані про обороти,

обраховані при основному оподаткуванні, не дають повних оборотів приватної торгівлі, дарма що становлять їх переважну частину. Те, що на момент, коли складалася ця праця, не було відомостів про додаткове оподаткування за 2-ге півріччя 1925—26 року, примусило використати матеріали тільки основного оподаткування за всі роки. Це зроблено, щоб не порівнювати даних, що їх не можна рівняти.

Оскільки одне з завдань цієї праці є вивчення тільки відносної зміни торговельних оборотів, то дані основного оподаткування для цієї мети цілком придатні.

Що-до правдивості самих даних про торговельні обороти, то тут треба сказати, що через недосконалість метод їх визначення, а також через надзвичайні труднощі виявити потайну торгівлю, слід визнати їх абсолютні розміри тільки за наближені до дійсних. Але порівняння оборотів, обрахованих при оподаткуванні, з іншими показниками кон'юнктури показує на те, що відносна зміна одних і других цілком відповідні, а це дає можливість використати обороти для оцінки відносного руху приватно-торгівельної кон'юнктури. Таке зауваження підтверджується і в цій праці.

Все сказане про правдивість торговельних оборотів, що їх визначає фінінспектура, можна віднести й до даних про прибутковість приватних осіб і підприємств, яку визначають, оподатковуючи їх податком від прибутків.

Для порівняння з хитаннями торговельної кон'юнктури взято надходження патентного, зрівняльного й відприбуткового податків, а також і гербової оплати. Що надходження промислового податку зв'язане з змінами в царині торгівлі, це річ безперечна, оскільки платники його трохи чи не цілком належать до торговельно-промислової класи. Що надходження від прибуткового податку залежать від торговельної кон'юнктури — це вже не так ясно; але, коли взяти на увагу, що в основному податкові від прибутків торговельники й промисловці беруть участь на 50%, а в прогресивному навіть більш як 70%, то стає зрозумілий взаємний зв'язок і податку від прибутків з торговельною кон'юнктурою.

Що-до гербової оплати, що її звичайно зараховують до мит, то слід зазначити деяку невідповідність цього визначення. Переважну частину (90%) надходжень цієї оплати дає, так званий, пропорційний податок, податок на оборот цінностей, себ-то, головне, з купівлі й продажу товарів. Інакше кажучи, пропорційна гербова оплата є також податок на торговельний оборот, і лиш те, що немає будь-якої статистики його, окрім сумарного обліку надходжень узагалі, разом із простою гербовою оплатою, — не дає можливості використати його більш-менш широко.

Проста гербова оплата, що її справді можна зараховувати до мит, така невелика, порівнюючи до пропорційної, що в цілому гербову оплату є підстава використати для порівняння з торговельною кон'юнктурою, що й зроблено в цій праці.

II. ТОРГОВЕЛЬНА КОН'ЮНКТУРА ЗА ТРИРІЧЧЯ.

Минуле триріччя, 1923/24 — 1925/26 рр., характеризується низкою хитань торговельної кон'юнктури, особливо в царині приватної торгівлі, під впливом як суто-економічних причин, так і через послідовні зміни торговельної політики. Ці хитання торговельної кон'юнктури залишили глибокий слід і на надходженні безпосередніх податків. Тому для оцінки явищ у цій царині державних фінансів треба спочатку вивчити зміни в царині торговельного обороту. Розвиток торгівлі в цілому за останні три роки одбувався під впливом декількох причин, причому основні нахили були відбудовчі процеси, характерні для всього народного господарства Союзу. За причини, що викликали хитання в загальному поступінному рухові, були, як уже вище сказано, загальна народньо-господарська кон'юнктура та напрямок економічної політики. Ці дві причини зовсім по-різному впливали на окремі сектори торгівлі, державний, кооперативний і приватний, тому й треба в дальшому розглядати всі зміни в царині товарообороту кожного з них зокрема. Взаємовідносини цих трьох секторів торгівлі визначаються взагалі однією основною директивою, що її неухильно проваджено в життя, це — повільне випирання приватного капітала й заміна його державним і кооперативним. Випирання — остаточна мета, а поки-що необхідність іноді примушувала й примушує давати йому певне місце там, де це найдоцільніше. Економічна політика за минулі три роки цими міркуваннями й керувалася щодо приватного капітала, і в цьому є значні досягнення. Напр., відсотковий розподіл учасників торговельно-посередницького обороту змінювався так ¹⁾:

Табл. 1.

	1923/24 р.	1924/25 р.	1925/26 р.	Припущення на 1926/27 р.
Державні . . .	30	35.5	34.0	34.0
Кооперативні . .	28.2	37.5	42.3	44.5
Приватні . . .	40.8	27.0	23.7	21.5
Разом . . .	100	100	100	100

Що-ж до впливу суто-економічних причин, певною мірою стихійних, то тут відіграли ролю спочатку відомі труднощі збувати товари наприкінці року 1923, а потім, навпаки, товаровий голод, надто за другої половини 1925 року.

Приватний товарооборот розвивався під впливом таких умов.

Торговельна кон'юнктура першого півріччя року 1923/24 утворювалася під впливом швидкого падіння радзнаку, напередодні грошової

¹⁾ Дані взято з „Екон. Житни“ № 226 з 1/X—26 р.

реформи, а це викликало спекулятивне зростання цін. Неналагодженість державного й кооперативного торговельного апарату давала цілковиту волю приватному капіталові, і він, будучи потрібний для держпромисловости, щоб збільшити збут товарних мас, зручно скориставсь із сприятливої кон'юнктури, сильно підвищивши свої обороти.

Друге півріччя року 1923/24 різко погіршило становище приватної торгівлі під впливом низки заходів, ужитих як на те, щоб ліквідувати кризу року 1923, так і на те, щоб обмежити зростання приватного капіталу. Грошова реформа, що принесла стабілізацію, а далі і зниження цін, енергійні заходи до ліквідації ножиць, зміцнення кооперації, утворення спеціальної роздрібно-торгівельної сітки трестів та синдикатів, — утворили дуже конкуренцію приватній торгівлі. Знов-же, різке скорочення товаропостачання й кредитування, а також дужий податковий притиск, — усе це призвело до того, що обороти приватних підприємств страшенно впали, а сами вони стихійно руйнувалися й закривалися.

Перше півріччя року 1924/25 спочатку мало всі риси попереднього 2-го півріччя року 1923/24. Приватна торгівля зазнала нового скорочення, як на лінії оборотів, так і торговельної сітки. Але слабкість, що виявилася, й незграбність апарата держторгівлі і зване з цим масове закріплення оборотних коштів держпромисловости в торговельному обороті, як наслідок широкого товарного кредитування державної й кооперативної торгівлі, — все це спричинилося до зміни політики випирання щодо приватного капіталу. З грудня року 1924 було запроваджено так звану „нову торговельну практику“, що її затвердила постанова РПО з дня 30—31/III року 25. Приватна торгівля здобула право широкого товарного й грошового кредитування від трестів, синдикатів та банків. Ці заходи переведено цілком у другому півріччі 1924/25 р., і вони рішуче вплинули на кон'юнктуру приватної торгівлі в цьому півріччі. Окрім зміни економічної політики на краще для приватників, обстановка товарного голоду, що повстала в наслідок дужого зростання купівельної спроможности міста й села, ще більше сприяла тому, що приватні обороти підвищилися. Але цей розвиток одбувався серед обставин живовидячки нездорових. Тозаровий голод зовсім дезорганізував постачання приватній торгівлі недостатніх товарів, що становлять головніший об'єкт її операцій, бо плановий довіз промтоварів не міг цілком задовольнити навіть держторгівлю й кооперацію. Це, очевидно, перешкоджало виникати новим підприємствам, та ще коли не ставало вільних капіталів після масової руйнації від економічного й, зокрема, податкового натиску попередніх двох півріччів. Врешті, хоч кон'юнктура була і дуже сприятлива, все-ж приватна торговельна сітка за 2-ге півріччя 1924/25 р. трохи скоротилася, а загальне зростання оборотів залежало від збільшення окремих підприємств і їх пересічних оборотів.

Початок першого півріччя р. 1925/26 зберіг традиції свого попередника. Починаючи з 2-го кварталу до приватного капіталу ставляться знов по-инакшому. Значне зміцнення кооперативної торгівлі з одного

боку, а з другого дуже зростання нагромадження приватного капіталу, що викликало потребу його обмежити, стали за підставу для нового натиску по лінії товаропостачання й кредитування, а також для підвищення оподаткування. Цей натиск не мав такого напористого характеру, як року 1924, а тому й наслідки його виявилися не відразу. Загальна кон'юнктура приватної торгівлі за 1-го півріччя року 1925/26 була все-таки така сприятлива, що спостерегалось не тільки нове збільшення оборотів, ба й абсолютне поширення торговельної сітки.

Енергійний порив приватного капіталу до валютних операцій, що його спостерегалось протягом усього першого півріччя року 1925/26, править за показчика того, що є вільні капітали, котрі не застосовують у торгівлі. Очевидячки, їх призбирано за 2 півр. р. 1924/25 та 1 півр. року 1925/26, коли використовувано товаровий голод, спекулятивно збільшуючи накидки. Значна різниця в рівні цін примушує здогадуватися, що в приватних торговців є дуже великі кон'юнктурні прибутки, рівняючи до кооперації й держторгівлі, звязаних що-до цін плановим впорядкуванням, а це дало підставу завести в 2-му півріччі року 1925/26 спеціальний податок на надприбуток.

Хоч даних про обороти 2-го півріччя ще немає, але все-таки на підставі тенденцій, що вже виявилися, можна схарактеризувати стан приватного товарообороту й цього півріччя.

Постачання товарів і кредитування приватної торгівлі зазнало дальшого скорочення. Кооперативна сітка настільки зміцніла, що постановою РПО з дня 18 серпня р. 1926 визнано за бажане потроху зменшувати роздрібну й дрібно-гуртову синдикатську сітку й передавати її функції місцевій кооперації в міру того, як вона міцнішатиме. Разом із тим, через те що ослаб споживчий попит, а з ним і товаровий голод, розпочато кампанію за зниження роздрібних цін (Постанова РПО про зниження роздрібних цін на 10%) і тим утворено загрозу сильної конкуренції для приватної торгівлі. Приватна торговельна сітка пересічно залишалася стабільна, але її питома вага все-таки знизилася. Звідси виходить, що й обороти 2-го півріччя року 1925/26, очевидячки, також дадуть зниження, а тому в цілому кон'юнктуру приватної торгівлі в цьому півріччі можна визнати за несприятливу.

Всі наведені зауваження характеризували приватний товарооборот. Усупільнений-же його сектор, державний і кооперативний, звичайно, не зазнавав таких різких хитань, як приватний. Після кризи збуту р. 1923 державний і кооперативний товарооборот у цілому мав невхильний рух уперед, а всі труднощі полягали, головне, в організаційних хибах різних напрямків, починаючи з самої будови всієї товаропровідної сітки й кінчаючи дефектами в будові окремих підприємств, наприклад: розміри накладних витрат, швидкість обігу товарів і капіталів. Останнє друге півріччя з цього погляду принесло деяку стійкість тим, що на цей час досить повно виявилася певна система товаропровідного апарату, з одного боку синдикатська сітка — гуртова організація великої

держпромисловости, з другого — кооперативна — безпосередній провідник продукції держпромисловости до споживача.

Вплив і питома вага державного й кооперативного сектора товарообороту на всьому протязі минулого триріччя були такі сильні, що цілком покривали окремі хитання приватного обороту і виявили тим самим основну тенденцію поступного руху вперед усієї торгівлі в цілому, таку характерну для всього народнього господарства за ці роки.

Щоб підтвердити наведену аналізу товарообороту, можна навести числову характеристику тих явищ у царині торгівлі, що їх спостерега-лося протягом минулого триріччя.

Оскільки за основу взято матеріали про надходження податків з Київа, то й для опису змін у царині торгівлі слід по змозі користуватися тими даними, що стосуються також до Київа.

Кращу характеристику загального поступного руху товарообороту можуть дати обороти бірж. Піврічні підсумки сукупного обороту Київської товарної біржі (біржовий і позабіржовий на купівлю й на продаж) свідчать, що загальний розвиток товарообороту йшов разом із відновленням господарства взагалі (в міл. карб.):

Табл. 2.

	1923/24 р.	1924/25 р.	1925/26 р.
I півріччя	27.4	64.9	156.2
II півріччя	49.3	99.0	95.2
Разом	76.7	163.9	251.2
Відсотки	100	213,7	327.7

Тут одбивсь зазначений безупинний зріст оборотів державної торгівлі й кооперації абсолютними їх розмірами.

А різкі хитання приватної торгівлі виявилися в рухові найчуткішого показника, торговельних оборотів, що їх зміни цілком відповідали зазначеним умовам приватно-торгової кон'юнктури. Обороти приватних торговельних підприємств Київа III, IV та V розрядів, що їх притягнуто до основного оподаткування, мали такий напрямок:

Табл. 3.

	1922/23 р.		1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.
	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	
Обороти в тис. крб. . .	34.745	65.184	41.987	33.189	45.205	50.001	
% зміни за півріччя . .	—	187.9	64.4	79.0	136.1	110.6	
Перес. оборот 1 підприємств в тис. крб. . .	14.3	23.6	21.4	19.6	24.2	25.0	

Торговельна сітка мала рух трохи відмінний. Приватних торговельних підприємств III, IV та V розрядів, що вибрали патенти в Києві, було:

Табл. 4.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
Кількість патентів	2573	2985	2139	1797	2047	2140
% зміни за піврічч.	—	116.0	71.6	84.0	113.9	104.5

Рух торговельної сітки на переломах кон'юнктури взагалі запізнюється на півроку від зміни оборотів. Причини цьому, очевидно, такі. Зріст вибірки патентів за 2-ге півріччя року 1923/24 можна пояснити тим, що політику випирання приватного капітала запроваджено з середини півріччя, коли після сприятливого 1 півріччя року 1923/24 на 2-ге півріччя збільшилася вибірка патентів у надії, що сприятливі перспективи триватимуть надалі. Сього часу вибрано 63% усіх торговельних патентів, замість 36% 1-го півріччя р. 1923/24 або 16% 1-го півріччя 1924/25 р. А падіння оборотів того самого 2-го півріччя р. 1923/24, цілком зрозуміло, пояснюються, як писано вище, різким погіршенням загальних умов праці приватного капітала. Друга невідповідність руху торговельної сітки і оборотів мала вже вище подібне до цього пояснення там, де наводилося загальну характеристику кон'юнктури за 2-ге півріччя року 1924/25.

Сприятливі умови праці приватної торгівлі за 2-ге півріччя року 1924/25 відбилися дуже виразно на справах приватних осіб на Київській товарній біржі в головніших видах торгу:

Табл. 5.

Сукупний оборот у тисячах крб.	1 півріч. 1924/25 р.	2 півріч. 1924/25 р.	% до 1-го півріччя
Текстилю	1.689	2.617	155.1
Хлібо-фуражу	3.335	5.341	160.2
Бакалії	1 114	2.278	204.4

Щоб виповнити картину, можна навести деякі кредитові показники, дарма що вони стосуються до території всього Союзу.

Заборгованість приватного капітала всіх видів банкового кредитування змінювалася так: на I/X р. 23 було 47 міл. крб., на I/X р. 24 (кінець 2 півр. р. 23/24) — 26 міл., на I/IV р. 25 (кінець 1 півр. 24/25) —

30 міль., на I/X р. 25 (кінець 2 півр. 24/25 р.) — 78 міль. і на I/IV р. 26 (кінець 1 півр. 25/26) — 68 міль. крб.¹⁾.

Частина кредиту в приватних покупках на Моск. тов. біржі була така: в 1 кварталі 1924/25 — 20⁰/₀, у 2-му — 19⁰/₀, у 3-му — 27⁰/₀, у 4-му — 40,5⁰/₀ (момент найбільшого сприяння приватній торгівлі), в 1 кварталі 1925/26 р. — 35,6⁰/₀ і в 2-му — 28,6⁰/₀¹⁾.

Всі ці дані досить добре ілюструють наведену вище оцінку торговельної кон'юнктури (в найширшому розумінні, як сукупність взаємодіяння і економіки, і економічної політики), а оскільки центр уваги цієї статті полягає в тому, щоб дослідити вплив цієї кон'юнктури на надходження безпосередніх податків, — то немає підстави докладніш спинятися на ній і далі ще розглядати.

III. АНАЛІЗА ПОДАТКІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ТОРГОВЕЛЬНОЮ КОН'ЮНКТУРОЮ.

Надходження безпосередніх податків було під впливом взаємодіяння таких основних чинників: відбудовчого процесу, напрямку економічної політики й, нарешті, загальної кон'юнктури, що вона утворювалася, як рівночинна всіх умов економіки й економічної політики, інакше кажучи, всі ті самі умови, що визначали й напрямок розвитку товарообороту. Всі ті явища, що їх доводилося спостережати в царині товарообороту, спостерегаються в відповідному вигляді і в царині надходження безпосередніх податків, і це є факт цілком закономірний, оскільки товарооборот є головніший об'єкт безпосереднього оподаткування, як про це вже було сказано вище.

Відбудовчий процес рішуче вплинув на загальну суму податків, і за приклад цього можуть бути сумарні дані про надходження безпосередніх податків у Києві з усіх категорій підприємств, державних, кооперативних і приватних (у тисячах крб.):

Табл. 6.

ПОДАТКИ	1922/23 р.	1923/24 р.	1924/25 р.	1925/26 р.
Патентний	390	760	914	1102
Зрівняльний	655	1.753	2.356	3041
Відприбутковий	308	1.205	1.649	2.402
Гербовий	410	1.077	1.629	2.314
Інші	258	2	325	31
Разом	2.021	4.797	6.873	8.890
Відсотки	100	237.3	340.1	439.9

¹⁾ Дані взято з статті Л. Залкінда: „Частная торговля в товарообороте СССР“. Економ. Жизнь № 253 з 2/XI 26 р.

У графі „інші“ показано: за 1922/23 р. — трудвизподаток і другий загально-громадянський, за рік 1924/25 — одноразовий на боротьбу з наслідками неврожаю 1924 року, а року 1925/26 — податок на понадприбутки та недоплатки одноразового.

Податок за рік 1923/24 виріс проти р. 1922/23 мало не в $2\frac{1}{2}$ рази, причому темп збільшення залишився значним і в дальші два роки з цілком натуральним ослабленням. За чотири роки податки збільшилися більше, ніж учетверо. Причини такого могутнього зросту податків полягають у зростанні оборотів державних і кооперативних підприємств, особливо державних, що з кожним півріччям давали все більші суми нарахування податків.

Надходження податків од приватних осіб, навпаки, зазнали всіх тих хитань, що вони були властиві торговельній кон'юнктурі приватного ринку за всі три роки. Всі ці хитання від зазначених причин у царині торгівлі цілком точно відбилися на надходженні безпосередніх податків од приватних осіб. Можна навести дані про надходження безпосередніх податків од приватних осіб у Києві (в тисяч. крб.):

Табл. 7.

ПОДАТКИ	1923/24		1924/25		1925/26	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
Патентний	254.4	290.1	220.8	189.8	214.2	229.7
Зрівняльний	583.8	888.4	622.1	475.1	616.8	693.4
Основ. відприб.	192.6	188.4	257.7	242.2	307.0	344.0
Прогресивн.	212.4	303.1	297.5	265.9	365.5	482.5
Разом	1.243.2	1.665.0	1.398.1	1173.0	1503.5	1749.6
°/°° змін за півріччя	—	133.9	84.0	83.9	128.2	116.3

Порівняння податків і недоплатности приватних осіб з головнішими показниками приватного товарообороту дає надзвичайно цікаві результати (в °/°°-ках) (див. табл. 8 на стор. 170).

Накреслення на підставі цих даних динамічних кривих наочно викриває закономірний зв'язок поміж рухом оборотів, торговельної сітки, надходженням податків і недоплатністю, на чому виявляється їх загальна залежність від однієї причини, кон'юнктури приватної торгівлі, її загального стану. Кон'юнктура дає напрямок розмірам оборотів. Рух оборотів, як зовнішній вияв кон'юнктури, умов жвавості чи занепаду, означає зміну торговельної сітки, причому її відставання за півроку від оборотів можна так само пояснити, як і попереду. Розмір оборотів безпосередньо визначає розмір нарахування податків і, через те, що податок вирахо-

Табл. 8.

	1922 — 23 р.	1923 — 24 р.		1924 — 25 р.		1925 — 26 р.	
	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
Кон'юнктура приватної тор- говлі	—	Висока	Натиск падіння	Безторжя, занепад	Переміна політики, зростання ажіотаж	Дальший зріст	Депресія, занепад
Обороти під- приємств III, IV, V рр.	100	187,9	121,0	95,6	130,2	144,1	—
Вибірка патент. торг. III—V рр.	—	100	116,0	83,1	69,8	79,6	83,2
Податки з при- ватних осіб .	—	100	133,9	112,5	94,3	120,9	140,1
Недоплатність приватних з відпріб. та зрівняльн. . .	—	100	170,3	206,9	200,5	144,6	130,9

(Див. діаграму 1-у).

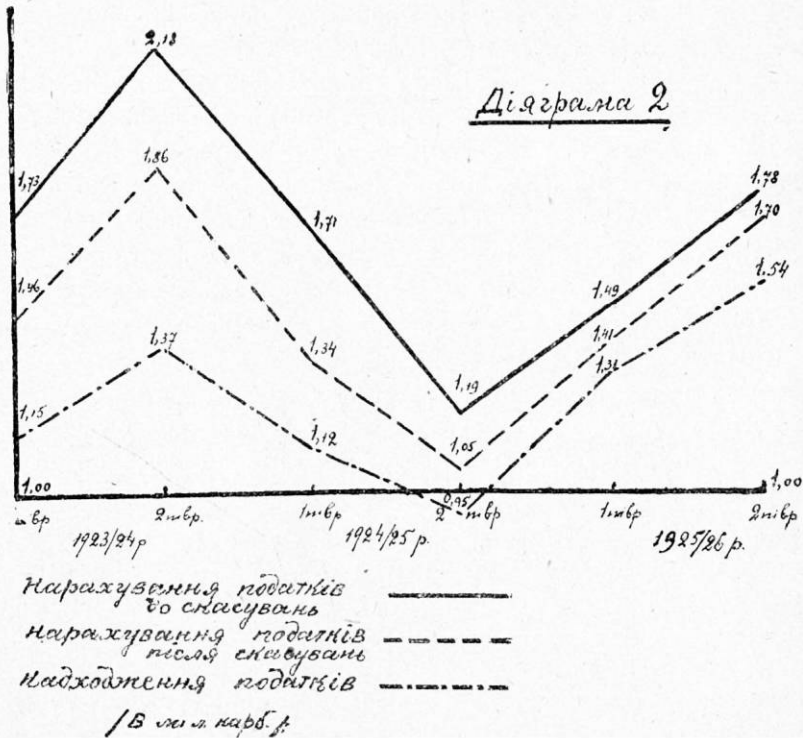
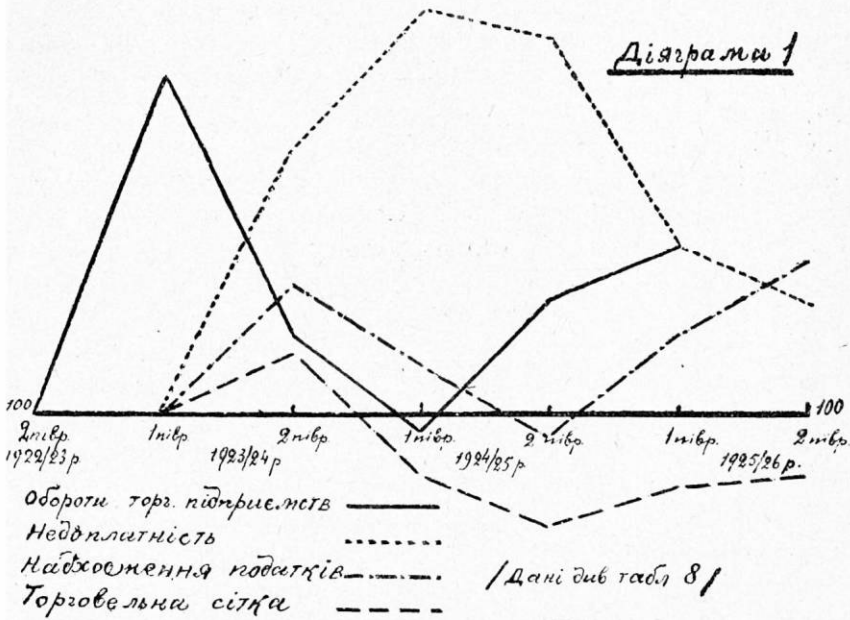
вугється з фактичного обороту, чи прибутку за попереднє півріччя, то напрямок руху нарахувань також повинен відставати на півроку від руху оборотів. Надходження податків, цілком зрозуміло, залежить насамперед од розміру нарахувань, а заходи фінансового апарату примушують надходження наблизитися до нарахування незалежно від стану кон'юнктури цього півріччя, що вона відповідає моментові не надходження, а нарахування. Це надзвичайно характерна риса нашої фінансової системи, і вона тяжко відбивається на об'єктах та суб'єктах оподаткування за тих різних хитаннів кон'юнктури, що їх спостерегалось протягом минулих трьох літ.

За таких умов можуть бути такі випадки в обстанові виплати податку:

- 1) висока кон'юнктура — мале нарахування;
- 2) низька кон'юнктура — високе нарахування;
- 3) висока кон'юнктура — високе нарахування, і
- 4) низька кон'юнктура — низьке нарахування.

На практиці два останніх випадки сливе не трапляються, бо для цього потрібна певна й довгочасна сталість кон'юнктури, все одно чи високої (3 випадок), чи низької (4 випадок). За наших-же умов постійної та ще досить різкої зміни кон'юнктури, принаймні до цього часу, були тільки перші два випадки.

Якщо з цього боку вдатися до оцінки конкретних фактів за попередні півріччя, то виявляється така послідовність. Кон'юнктура 1-го пів-

річчя 1923—24 року була висока, як наслідок цього були високі й обороти, а також і нарахування 2-го півріччя 1923—24 року. Це друге півріччя характеризувалося початком натиску на приватну торгівлю, падінням оборотів, але в той самий час нарахований податок був невідповідно високий. Це — другий випадок: низька кон'юнктура — високий податок. Надходження було зв'язане з уживанням примусових заходів стягання, які потягли за собою руйнацію підприємств, що й без того перебували в тяжких обставинах. Недоплатність, звичайно, сильно зросла. Але попереднє сприятливе півріччя та зв'язаний із цим зріст нагромадження дали спромогу до деякої міри покрити високе нарахування, і в наслідок цього 2-го півріччя р. 1923—24 дає значне, але нездорове, підвищення податків проти 1-го півріччя 1923—24 року.

Наступне 1-ше півріччя р. 1924—25 характером своїм наближається до попереднього: ще більше погіршення кон'юнктури, а тому й відносно збільшене, хоч абсолютно й менше, нарахування, себ-то знову другий випадок. Надходження знизилася, недоплата зросла, а торговельна сітка зазнала нового скорочення під впливом ще тяжчих умов виплати податків.

Друге півріччя р. 1924—25 проходить уже в інших умовах. Кон'юнктура сприяє зростові оборотів і взагалі пожвавленню торгівлі. Але до виплати пред'явлено низький податок відповідно до пригніченого стану торгівлі попереднього півріччя, а це ще більше сприяло розвиткові торгівлі. Це — перший випадок: висока кон'юнктура, мале нарахування. Цим пояснюється, чом недоплатність падає, і найнижчий рівень абсолютних надходжень у 2-му півріччі р. 1924—25, що на перший погляд суперечить його надзвичайно сприятливій кон'юктурі.

Далі, в 1-му півріччі р. 1925—26, особливо на початку його, відбувалися ті самі процеси, що й у 2-му півріччі р. 1924—25. Збільшеним оборотам і баришам відповідало порівнюючи нижче нарахування податків: висока кон'юнктура — відносно малий податок, перший випадок нашої класифікації. Абсолютні розміри надходження зросли, причому значно піднісся темп своєчасної виплати, і сильно знизилася недоплатність.

Нарешті, депресивне 2-ге півріччя р. 1925—26 значно погіршило умови виплати податків, нарахованих на високі обороти 1-го півріччя р. 1925—26. Тут — наближення до другого випадку низької кон'юнктури та високого податку, що до деякої міри підходить до другого півріччя р. 1923—24, з тією тільки одміною, що нагромадження попередніх півріччів було досить велике, щоб порівнюючи безболізно покрити податкові зобов'язання.

Щоб подати загальний огляд наслідків од безпосереднього оподаткування за триріччя, треба спинитися на рухові нарахування податків та на його виконанні. Вивчати цей рух цікаво тут тільки на приватних підприємствах, бо державні трестовані підприємства та середкова кооперація, що їх оподатковується в особливому порядку і зрівняльним податком (правила 4 вересня р. 1925) і відприбутковим податком (положення 20 червня р. 1923), звичайно цілком покривають свої податкові

зобов'язання, і тут можна говорити тільки про деяку розтягнутість самої оплати заборгованості, що надходить не точно в установленій строк платежу. Як правило, недоплатність цих підприємств має, до деякої міри, випадковий характер (принаймні, в межах Києва) і складається з зобов'язань виключно поточного податкового періоду. Давньої недоплатності, за багато літ, за цими підприємствами зовсім немає. Група малосилих місцевих державних і первісних кооперативних організацій, що підлягають оподаткуванню в загальному порядку (зрівняльним податком) нарівні з приватними особами, недоплатність має, але вона для них не характерна, як через значіння самих підприємств, по яких вона є, так і через характер її утворення: або в наслідок ліквідації підприємств і проволікання ліквідаційних розрахунків, або в наслідок розстрочки платежу.

Зовсім інше з приватними особами й підприємствами. Тут на наслідки податкової кампанії впливає й кон'юнктура, і правильність самого оподаткування. Протягом триріччя відсотки скасування і надходжень нарахованих окладів зрівняльної оплати й відприбуткового податку тільки з приватних осіб змінювалися так:

Табл. 9.

	1923 — 24 р.		1924 — 25 р.		1925 — 26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
‰ скасувань до первісних нарахувань . . .	15,8	14,7	22,1	11,8	5,6	4,3
‰ надходжень до первісних нарахувань . . .	66,2	63,1	65,6	79,7	87,8	86,4
‰ надходжень до нарахувань після скасування	78,6	74,0	84,1	90,5	93,0	90,3

Наведені в таблиці показники змінюються досить відповідно до зазначених загальних умов кон'юнктури. Максимум нарахувань припадає на 2-ге півріччя 1923—24 року відповідно до максимуму оборотів за 1-го півріччя 1923—24 року (див. діаграму 2). Навпаки, мінімум нарахувань і надходжень з тих-же причин припадає на 2-ге півріччя 1924—25 р. Максимальні суми скасування цілком послідовно припадають на 2-ге півріччя р. 1923—24 та на 1-ше півріччя р. 1924—25, як на найдепресивніші для приватної торгівлі, і залежать вони (скасування) від того, що протягом цих двох півріччів позакривано силу підприємств. Велику суму скасування 1-го півріччя р. 1923—24 і випадає пояснити недосконалістю самого податкового апарату, що тоді перебував іще в стадії організації. Будь-що-будь, тоді не було ще та й не, могло бути правильно утворених і перевічених на практиці метод оподаткування та контролю над ними.

Це зауваження, до деякої міри, стосується також і до дальших двох півріччів, що-до висоти скасованих сум, але вже, треба думати, як другорядна причина.

Рух кривих нарахування й надходження набуває характеру своєрідних „ножиць“ (див. діаграму 2), що розтуляються відповідно до тієї недоплатності, яка залишається після кожного окладного періоду. В другому півріччі р. 1923—24, а за ним і 1-му півріччі 1924—25 р. під впливом депресії „ножиці“ аж надто розходяться і через це недоплатність страшенно зростає. Абсолютний розмір нарахувань податків за 2-ге півріччя 1923—24 р. був такий великий, що, хоч протягом цього часу надходження, а також і скасування збільшуються не аби-як, усе-таки так само сильно підвищилася і недоплатність. Друге півріччя р. 1924—25, як і в усій кон'юнктурі, що-до розходження нарахувань і надходжень, було переломним. Кон'юнктура, що піднімалася, виявилася і в тому, що поліпшилося виконання нарахувань. Розмір скасування різко знизивсь, і леза „ножиць“ стали виявляти тенденцію до наближення, а недоплатність — до зниження. Ці процеси розвинулися на всю широчінь року 1925—26, коли „ножиці“ максимально стулилися, причому взагалі можна вважати за цілком нормальне явище, коли вони трохи розтулені, бо важко логічно уявити собі цілковиту 100% сплату нарахованих окладів з приватних осіб. Рух недоплатності слід уважати за нормальний тільки тоді, коли темп утворення нової недоплатності відстає від темпу ліквідації старої. Тоді недоплатність набуває тенденції до зниження. Саме такий напрямок і взяла недоплатність Києва, починаючи з 2 півріччя р. 1924—25, причому її зниження за 1-ше півріччя р. 1925—26 прискорили два декрети Союзного Раднаркому, один — про пільговий термін для виплати старих недоплат з нарахуванням пені в розмірі всього тільки 25%, бо величезний розмір народлої пені здебільшого не давав спомоги сплатити недоплату навіть тоді, коли платник і хотів-би це зробити, — та другий — про скасування всіх дрібних недоплат, коли вони становлять не більш, як 10 карбованців кожного податку зокрема. Під впливом депресії, що виявилася 2-го півріччя р. 1925—26, податкові „ножиці“ розійшлися трохи більше коштом ослаблення надходжень. Але відсоток виконання нарахувань за три останні півріччя все-ж настільки виріс, що надходження 2-го півріччя р. 1925—26 абсолютними розмірами переважило надходження всіх попередніх півріччів, а обороти, торговельна сітка й навіть нарахування податків не досягли рівня року 1923—24.

Друга важлива характеристика для зминулих податкових кампаній — це дані про те, яким темпом надходили податки, себ-то про відносні розміри сум, що надійшли своєчасно. Тут одбивається також і міра дисциплінованості платників, досконалість самого апарату, що стягає податки. Але стан податкової статистики не дозволяє дати точні відомості про надходження податків у строк ¹⁾. Все-таки, відсоток надхо-

¹⁾ Головна причина це те, що надходження до банків проводяться запізно. Про це сказано в I розділі „Оцінка матеріалу“.

дження за певний та ще й однаковий протяг часу півріччями може так само точно освітлити це питання. Якщо взяти відсоток надходження податків через два тижні після строку платежу що-до окладу первісно нарахованого, то виявляється досить таки тісна залежність поміж загальним станом товарообороту й темпом надходження податків. Особливо ясно виступає ця залежність у відприбутковому податкові. Темп його надходження найслабший у 2-му півріччі р. 1923—24 та в 1-му півріччі р. 1924—25. Через два тижні після строку за ці півріччя відприбуткового податку, основного й прогресивного податку, разом надійшло ледві 30⁰/₀. Перелом кон'юнктури за 2-го півріччя р. 1924—25 відбився підвищенням надходжень до 50⁰/₀; 1-ше півріччя р. 1925—26, найсприятливіше, дало вже 87⁰/₀, нарешті за 2-го півріччя р. 1925—26 темп трохи зменшивсь до 78⁰/₀, що сталося, безумовно, як наслідок погіршення кон'юнктури. Темп надходження зрівняльної оплати взагалі змінювався аналогічно до темпу відприбуткового податку, тільки з тією одміною, що йому невластиві були такі різкі хитання, як у відприбутковому податкові. Надходження через два тижні після строку тільки під кінець 1-го півріччя р. 1924—25 впало до 43⁰/₀, а в усіх інших випадках було більше, як 55⁰/₀, а на початку 2-го півріччя р. 1925—26 досягло 90⁰/₀. Тільки в одному випадкові темп надходження зрівняльної оплати відхилився од темпу відприбуткового податку, а саме надходження на початку підупалого 2-го півріччя р. 1923—24 становило 76⁰/₀, очевидно, під впливом сприятливої кон'юнктури 1-го півріччя р. 1923—24. Це пояснення стверджується енергійним вибиранням патентів на 2-ге півріччя р. 1923—24, коли за березень р. 1924 на це півріччя було вибрано 63⁰/₀ загальної кількості торговельних патентів, такого відсотку більш не було до самого кінця виучуваного триріччя.

Щоб повно описати фінансову кон'юнктуру минулого триріччя, треба спинитися ще на одному моменті фінансової політики, а саме коли здійснювано примусову реалізацію 2-ої золотої виграшної позики. Починаючи з 1-го півріччя р. 1923—24, платники патентної оплати та відприбуткового податку повинні були, виплачуючи податок, купити певну кількість облігацій позики залежно від розряду, категорії або групи, до якої віднесено платника податку. Щоб видно було тяготу цього, фактично нового податку, можна зазначити, що за 1-ше півріччя р. 1923—24 примусове вибирання облігацій на патентній оплаті становило 15,6⁰/₀ усієї суми її надходження, рахуючи тут і місцеву 100⁰/₀-ву надбавку, бо, облічуючи тяготу податку, треба брати всю суму, що її повинен унести платник податку, оскільки йому цілком байдуже, як фіноргани розподілять суму, що він заплатив: чи вони залічать усю на держбюджет, а чи частину її віднесуть на місцеві кошти. А співвідношення що-до відприбуткового податку становить 80⁰/₀. Взавши на увагу значну питому вагу відприбуткового податку, треба визнати таку надбавку до основної суми платежу за дуже тяжку, причому ця тягота тим більша, що вищий розряд оподаткування й навпаки.

Примусова реалізація золотої позики, та ще така тяжка, в момент натиску року 1924 мусіла лягти важким каменем на приватний капітал, погіршуючи й без того скрутне його становище. — Так тривало три півріччя, і тільки за 2-го півр. р. 1924/25, коли зреалізовано більшу частину позики, а також узагалі в наслідок зміни економічної політики, обов'язкове придбання облигацій золотої позики для платників податків було скасовано.

Окрім золотої позики тяготу натиску на приватний капітал 1-го півр. р. 1924/25 ще збільшено одноразовим податком на допомогу тим, що потерпіли від неврожаю 1924 року. Своєю структурою він повторював основний відприбутковий податок, а розміром переважав його.

В усій нашій праці проведено ту основну думку, що загальні умови економіки, впливаючи на надходження податків, визначали їх передусім. Наприкінці загального огляду надходжень слід одзначити, що певний вплив на надходження податків зробив стан фінансового апарату, зокрема той чи інший порядок стягання податків. Передача р. 1925 окладного рахівництва й апарату стягання, що доти були під орудою самого Окрфінвідділу, безпосередньо фінансовим інспекторам, дала їм можливість зовсім мати під руками всі матеріали й засоби для того, щоб негайно вживати заходів проти несправних платників, а це, безумовно, сприяло як підвищенню темпа надходжень, так і зменшенню недоплатности.

Після загального огляду надходжень слід узятися за вивчення впливу кон'юнктурних умов на надходження окремих податків з обліком своєрідних прикмет кожного з них.

а) Патентна оплата.

Надходження патентної оплати залежить від загального стану кон'юнктури, що виявляється в збільшеній чи в зменшеній кількості взятих промислових патентів на півріччя, причому розподіл загальної оплати на півріччя, с. т. незалежно від того, за рахунок якого окладного півріччя вона надійшла, визначається тим, наскільки своєчасно вибрано патенти. Закон вимагає, щоб патент на підприємство було взято до нового півріччя, с. т. в вересні для 1-го півріччя, та в березні — для 2-го.

Це, та ще в тих обставинах, коли так різко хиталася кон'юнктура і в звязку з цим змінювався темп вибирання патентів, спричинилося до того, що загальне надходження патентної оплати за півріччя не відповідало рухові вибирання патентів або торговельної сітки:

Табл. 10.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
1. Загальне надходження патент. оплати в тисяч. крб.	427	312	458	427	442	634
2. Надходження за окладні півріччя	334	423	390	371	408	418
3. З сум 2 графи надійшло в строк	95	195	63	114	144	160
4. % надходжень у строк	28.4	46.1	16.1	30.7	35.3	38.3

Зміна патентної оплати, що надійшла, за окладні періоди (графа 2 табл. 10) цілком відповідає зміні економічних умов (графа 1 табл. 8), але загальне надходження (графа 1 табл. 10) мало зовсім інший напрямок під впливом сум, що надійшли в строк. За сприятливої кон'юнктури, в одному півріччі на друге надходять більші суми, ніж у попередньому півріччі на це, в наслідок чого загальне надходження цього півріччя збільшується за рахунок другого півріччя. Навпаки, за низької кон'юнктури відношення буває інакше: надходження на друге півріччя незначне й не покриває тих сум, що надійшли в попередньому півріччі на це, а тому й загальне надходження зменшене. Це видно з наведеної таблиці 10. І правда, початок 2 півріччя року 1923/24 був сприятливий, вибирання патентів на це півріччя в березні року 1924 (с. т. наприкінці 1 півр. 1923/24 р.) пройшло дуже енергійно, надійшло 46,1% усієї піврічної суми, 195 тис. з 423 тис. крб., а через погіршення кон'юнктури в вересні року 1924 (с. т. наприкінці 2 півр. 1923/24 р.) патенти вибиралися на друге, 1 півр. 1924/25 р., надзвичайно мляво, надійшло всього 16,1% піврічної суми 1-го півр. 1924/25 р. або в 63 тис. крб. Врешті, загальна сума надходження за друге півріччя 1923/24 р. вийшла зменшеною проти надходження на 2-ге окладне півріччя 1923/24 р. на 132 тис. крб. Якщо цю різницю додати до загального надходження за 2-ге півріччя 1923/24 р., то буде сума, близька до надходження за все окладне півріччя, причому деяке збільшення загальних сум пояснюється тим, що сюди залічено також і надходження недоплат за минулі півріччя. Тим самим способом можна з'ясувати зазначену невідповідність і за всі інші півріччя.

Різде збільшення загального надходження за 2 півр. 1925/26 р. сталося через пересунення терміну для виплати патентної оплати за 1926/27 рік з 1 жовтня на 15 вересня, бо запроваджено було нове положення про промисловий податок, при цьому вносити треба було аванс у розмірі піврічного окладу за старими ставками.

Надходження патентної оплати за окладні півріччя з розподілом на категорії підприємств, що заплатили податок, цілком відповідає тим тенденціям, що властиві минулому триріччю.

Табл. 11.

	Надійшло в тисячах карбованців							
	Держ.	%	Коопер.	%	Приватн.	%	Разом	%
¹⁾ 1 півр. 1923/24 .	70	21.0	16.0	4.8	247.9	74.2	333.9	100
2 " " .	100.0	23.6	27.0	6.4	296.6	70.0	423.6	100
1 " 1924/25 .	133.3	34.2	35.5	9.1	220.8	56.7	389.6	100
2 " " .	140.3	37.9	40.3	10.9	189.8	51.2	370.4	100
1 " 1925/26 .	150.3	36.8	43.9	10.8	214.2	52.4	408.4	100
2 " " .	142.8	34.2	45.2	10.8	229.7	55.0	417.7	100

¹⁾ Розподіл надходжень патентної оплати за категоріями підприємств за рік 1923/24 обраховано, через брак даних, за вибиранням патентів.

Надходження від державних і кооперативних підприємств має тенденцію зростати, а від приватних підпадає напрямкові руху торговельної сітки (див. табл. 4).

Треба одзначити, що загальна сума надходжень патентної оплати, як від торговельних і промислових підприємств, так і від особистого промислу, відповідає рухові торговельної сітки, і це пояснюється дуже великою питомою вагою надходжень саме від торговельних підприємств, що становить 65—70% усієї суми надходження цієї оплати. Промислові підприємства дають 7—9%, а особисті промисли пересічно близько 25%. Абсолютні цифри надходження від промислових підприємств стійко тримаються на одному рівні за всі шість півріччів у межах 30—34 тис. крб. Зменшення надходжень від приватних промислових підприємств цілком компенсується зростом надходжень від державних, що серед них спостерегається зріст вибирання патентів вищих розрядів. Сума надходжень з особистих промислових патентів становила за 1-ше півр. 1923/24 року 74 тис. крб., а за інші п'ять півріччів невхильно зростала, дорівнюючи послідовно 92 тис., 92 тис., 96 тис., 110 тис. крб. і за 2-го півр. 25/26 р. — 117 тис. крб.

Тут спостережувано безупинний зріст усіх категорій підприємств, особливо державних, а потім приватних; причиною цьому було в першому випадкові — збільшення кількості службовців відповідно до розвитку державної торговельної сітки, а в другому, — головне. перенесення частини розносних торговельників з 1 розр. торговельних до 1 розр. особистого промислу на вибирання патента (обіжник НКФ СРСР з 28/IV 26 р.), а також частини кустарів з 1 розр. промислових до 1 розр. особистих (постанова РНК та ЦВК СРСР з 12/V 25 р.), причім надання цих пільг само собою збільшило кількість осіб кустарного промислу й тим сприяло зростові вибирання патентів на особистий промисел.

б) Зрівняльна оплата.

Оподаткуванню зрівняльною оплатою підлягають державні, кооперативні й приватні підприємства, причім порядок оподаткування різних категорій підприємств не однаковий. Трести, синдикати, акційні товариства, банки, товариства взаємного кредиту, спілки кооперативів, оподатковувалися в окремому порядку до 1925/26 року за тимчас. правилами 18/I 23 року, а за 1925/26 рік за положенням 4/IX 25 року ¹⁾, а всі інші підприємства: державні, не трестовані, здебільшого суто-місцевого значіння, первісні кооперативи та мало не всі приватні підприємства — за загальним положенням з 18/I 23 р.

Така структура податку призводить до того, що як у загальному, так і в окремому порядку оподатковуються всі категорії підприємств. Але через те, що в кожному з зазначених порядків оподаткування пере-

¹⁾ Всі ці закони тепер скасовано заведенням нового положення про промподаток з 24/IX 26 року.

важає одна яка-небудь категорія підприємств, вдається знайти якусь закономірність у рухові надходжень обох видів податку, звязану з загальними тенденціями, властивими цій категорії підприємств. У загальній зрівняльній оплаті переважне значіння мають приватні підприємства. Їх участь у загальній сумі надходження зрівняльної оплати на загальній підставі становила в 1 півр. 1923/24 р. — 95,4⁰/₀; в 2-му — 95,4⁰/₀; в 1-му 24/25 р. — 88,5⁰/₀, в 2-му — 83,1⁰/₀; в 1-му 25/26 р. — 89,1⁰/₀ і в 2-му — 88,7⁰/₀.

Найбільшу-ж частину надходжень зрівняльної оплати з підзвідомних підприємств становлять державні підприємства, близько 85⁰/₀,

Зміна надходжень зрівняльної оплати в окремих її видах точнісінько йде за зміною кон'юнктури.

Підзвідомні підприємства дали висхідну криву надходжень, яке за останні три роки зросло більше, ніж ушестеро. Заразом загальний податок цілком відповідав у своїому рухові хитанням приватного товарооборота.

Піврічні підсумки надходжень зрівняльної оплати Київ'а такі (в тисяч. крб.):

Табл. 12.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
На загальній підставі	} 612	930	695	598	695	802
З підзвідомних підприємств		145	350	605	605	898
Пеня та штраф		24	43	58	50	15
Разом	636	1.118	1.103	1.253	1.315	1.726

Нарахування й надходження загальної зрівняльної оплати змінюється таким самим темпом, як і обороти, відстаючи від них, звичайно, на півроку, оскільки нарахування податку провадиться на обороти за попереднє півріччя. Тягота оподаткування обороту зрівняльною оплатою змінювалася дуже незначно, даючи максимум за 2-ге півр. 1923/24 року — 1,29⁰/₀ та мінімум за 1-ше півр. 1925/26 р. — 1,14⁰/₀. Ця стійкість, треба думати, залежить від того, що кожному виду торгівлі й промислу відповідає однаковий відсоток оподаткування, незалежно від розміру обороту. Відсотки ці порівнюючи мало змінювалися, стійкий, очевидно, був і видовий склад оподаткованих оборотів, а врешті утворилася однаковість і в середньому відсоткові оподаткування.

Суми надходжень з підзвідомних підприємств, мало не безупинно зростаючи, все збільшували свою питому вагу: за 2 півр. 1923/24 р. вони становили тільки 15,6⁰/₀ надходжень загальної зрівняльної оплати, а за 2-го півр. 1925/26 р. вже — 112,0⁰/₀. Разом із зростом їх питомої

ваги надходження з підзвідомих підприємств стали заправляти загальною сумою надходжень зрівняльної оплати в усіх її видах, а тому ця сума не могла відбити всі ті хитання приватної торгівлі, що були властиві тим часам.

Рух сум пені й штрафу цілком закономірно означає умови платежу податку. Надзвичайно важкі обставини 1-го півріччя 1924/25 р., коли вдруге доводилося платити високий податок за несприятливої кон'юнктури, натурально, сильно підняли суму надходження пені й штрафу. А невелике зниження цих надходжень у наступному 2-му півр. 1924/25 р. за досить сприятливих обставин має дві причини: ослаблення сили приватних підприємств через натиск 1924 р., а також порівнюючи великі надходження недоплат попередніх півріччів, що на них narosla велика пеня. Сприятливі умови для платежу податків 1-го півріччя 1925/26 р. одзначаються різким падінням надходження пені. Зріст пені за 2-ге півріччя 1925/26 р. почасти пояснюється тим, що трохи зменшився темп надходжень, а, головне, великими платежами деяких держпідприємств, що їх оподатковано в загальному порядку, в рахунок їхньої заборгованости з нарахуванням великої пені.

в) Податок від прибутків.

За структурою податку від прибутків держпідприємства й кооперація оподатковуються особливо, окремо від приватних осіб, — і це дає можливість простежити з більшою чистотою той вплив, що мали зміни кон'юнктури на надходження податків.

Дані про надходження відприбуткового податку з Києва дають таку картину руху його за шість півріччів (у тисяч. крб.):

Табл. 13.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
Основний	193	188	258	242	307	344
Прогресивний	212	303	297	266	366	483
З держ. і коопер. підпр. .	—	159	316	104	427	352
Пеня й штраф	69	80	99	67	64	61
Разом	474	730	970	679	1164	1240

Оскільки податок від прибутків фактично складається з трьох самостійних податків, що істотно відрізняються один від одного, то й огляд їх надходжень зручно вести на кожен із них окремо.

Тверді ставки або основний відприбутковий податок обраховується залежно від соціального стану платника без обліку дійсного його мате-

ріального стану, тому сума нарахованого основного податку залежить у першу чергу від кількості й соціального розподілу платників, а вплив кон'юнктури виявляється тут не так виразно, бо до податку притягаються здебільшого особи, що не належать до торговельно-промислової класи. До цих основних чинників домішується ще один, випадковий, але він має дуже велике значіння: це — заведене з 1-го півріччя 1924/25 р. підвищення ставок податку в зв'язку з виданим новим положенням про податок від прибутків (29/X року 24). Це спричинилося до того, що як нарахування, так і надходження основного податку в 1-му півріччі 1924/25 р. значно підвищилися, тимчасом як значно скоротилася кількість платників та й, узагалі, наперекір загальному падінню надходжень у цьому півріччі під впливом несприятливих економічних обставин.

Статистика податку від прибутків дає матеріал про кількість осіб, що їх притягнуто до основного податку з розподілом їх за соціальними ознаками (на Київ):

Табл. 14.

СОЦІАЛЬНІ ГРУПИ	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
1. Робітники й службовці	2.486	7.568	9.561	9.450	13.786	21.523
2. Кустарі, ремісники	26.881	18.293	15.018	13.861	14.189	14.178
3. Особи вільних професій	1.400	905	957	872	794	847
4. Комісіонери, експедитори, дисконтери . .	6.473	4.738	.858	2.087	1.280	1.071
5. Торговельники й промисловці	7.268	7.093	5.878	3.825	3.826	4.663
6. Власники будинків і орендарі	5.541	3.899	3.541	4.031	3.532	3.794
Разом	50.049	42.496	37.813	34.126	37.407	45.476

Головні й найсправніші платники податку — це торговельники й промисловці (5 група), далі йдуть робітники й службовці та кустарі (1 та 2 групи), що дають чималу суму податку через дуже велику кількість платників цих груп.

Одна тільки група торговельників і промисловців ішла в своїх змінах за хитаннями кон'юнктури, а всі інші групи мали свій напрямок руху, що його визначали як своєрідні умови, властиві цій групі, так і деякі зміни законодавства, через це рух основного податку в цілому не відповідає загальному рухові податків з приватних осіб.

Група робітників і службовців увесь час зростала, спочатку, в 2-му півр. 1923/24 р. через те, що повніш охоплено було службовців приватних підприємств, а потім, особливо в 1925/26 році, через те, що збільшилася заробітна платня, в наслідок цього сума податку з них увесь час збільшувалася.

Кількість оподаткованих кустарів різко впала в 2-му півріччі 1923/24 р. через те, що неправильно оподатковано було в 1-му півріччі 1923/24 року багато осіб з непостійним трудовим заробітком, а далі вона залишалася більш-менш сталою.

Кількість осіб вільних професій зменшилася в 2-му півр. 1923/24 р. через те, що звільнено від податку частину тих осіб із цієї групи, котрі були на службі й для них вільна професія давала тільки випадковий додатковий заробіток.

Зазначене звільнення кустарів і осіб вільних професій було за найбільшу причину того, що так різко впали надходження основного податку в 2-му півріччі 1923/24 р., і це також не ув'язується з загальним підвищенням надходжень у цьому півріччі.

Пільги для робітників і службовців одбилися й на рухові кількості домовласників, що платять основний податок, у бік його зменшення. Цим, наприклад, пояснюється те, чом кількість їхня в тому самому 2-му півріччю 1923/4 р. впала.

Група комісіонерів, дисконтерів і інших подібних осіб з невизначеним заробітком, або таким, що його дуже важко виявити, мала безупинну тенденцію зменшуватися як через те, що влада боролася з ними, шкідливими своєю дезорганізаторською, підпільною діяльністю, так і через те, що податковий апарат намагавсь виявити їх справжню професію, здебільшого потаєнну торгівлю, і тоді вже зарахувати до відповідної групи відприбуткового оподаткування.

Надходження основного відприбуткового податку, за виключенням двох зазначених випадків 2-го півр. 1923/24 р. та 1-го півр. 1924/25 р., коли воно не відповідало кон'юктурі, — йшло разом із змінами економіки, оскільки група торговельників і промисловців мала тут переважний вплив.

Прогресивний відприбутковий податок, із сукупности прибутків, розмірами надходжень ішов за всіма змінами кон'юктурі, оскільки більша частина податку, по-над 70^{0/0}, припадає на торговельників і промисловців.

Якщо прирівняти оподаткований прибуток моментом його оподаткування, а не тим часом, коли його фактично одержано, до податку, що на нього нараховано, то виявляється, що податок виріс за останній рік більше, ніж оподаткований прибуток:

Табл. 15.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
Оподатк. приб. у т. крб.	14.027	14.017	11.822	8.858	9.928	11.425
Нарахов. подат. „ „	578	597	418	282	464	584
% оподаткування	4,12	4,26	3,53	3,18	4,67	5,11

Тягота оподаткування прибутку за останні два півріччя збільшилася, а в зв'язку з цим підвищилася і загальна сума податку через те, що підвищилася питома вага великих оподаткованих (і то більшою сумою) прибутків.

Відсоток участі великих платників у загальному оподаткованому прибуткові, і в нарахованому податкові змінювався з часом так:

Табл. 16.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.
% оподаткованих прибутків зверх 2000 крб. що-до загальної суми прибутків	22,6	16,5	14,8	26,9	32,5	
% нарахованого на ці прибутки податку що-до загальної суми податку	49,7	46,3	41,0	62,7	70,7	

Вищі групи дають відповідно й більшу частину податку, а через те й заправляють рухом його в цілому.

Податок з держпідприємств та кооперації в своєму розвитку цілком відповідав зростові усунуєнених елементів нашого господарства. Цей податок нараховується на рік і термін його платежу припадає на 1-ше півріччя господарчого року, цим пояснюється, що за два останні роки в 1-му півріччі надходило податку більше, аніж у 2-му. Виключенням був рік 1923/24, коли всі надходження припадають на 2-ге півріччя, тому що в цьому півріччі податок цей уперше було запроваджено.

Надходження пені й штрафу з усього відприбуткового податку все знижується через те, що зростає своєчасна виплата податків за останні півріччя.

г) Гербова оплата.

Гербова оплата цікава тим, що її надходження зростає разом із поширенням товарообороту. Ця залежність стає зрозуміла, якщо взяти на увагу, що гербова оплата здебільшого оподатковує саме товаровий оборот.

За триріччя гербова оплата та обороти Київської Товарної Біржі змінювалися так:

Табл. 17.

	1923/24 р.		1924/25 р.		1925/26 р.	
	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.	1 півр.	2 півр.
Надійшло гербової оплати в тис. карб.	412	653	753	817	1161	1110
% змінювання за півріччя . . .	—	158,7	115,2	108,5	142,1	95,5
Обороти К.Т.Б. в мільйон. крб.	27,4	49,3	64,9	99,0	156,2	95,2
% змінювання за півріччя . . .	—	179,9	131,6	152,5	157,8	60,9

Надходження гербової оплати, що зростало з півріччя до півріччя, трохи знизилося в 2-му півріччі 1925/26 р., і в цьому відбився перелім кон'юнктури й сезонова тиша.

Якщо рівняти надходження гербової оплати з оборотами КТБ, то напрямки їх руху цілком збігаються, але з чималою різницею в темпі. На цілковитий збіг темпу їх руху не можна й сподіватися, бо до біржового обороту залічуються, звичайно, великі контрактові оборудки з запродажем майбутньої продукції, а розміри їх визначаються наздогад. Найбільший зріст таких оборудок характерний для кінця 1924/25 року й початку 1925/26 р. ¹⁾, цим і пояснюється почасти сильний зріст біржових оборотів за ці два півріччя. Оскільки суму кожної такої справи не можна точно визначити, бо в цих випадках не буває реального переусування товарових мас, то й гербову оплату не можна точно обрахувати, і всі такі запродажні оплачуються не пропорціональною гербовою оплатою від суми оборудок, а простою в розмірі тільки 1 крб. 65 коп. Ці випадки й утворюють невідповідність поміж темпом зросту гербової оплати й біржових оборотів.

Темп надходження гербової оплати надалі повинен ослабнути, бо в звязку з закінченням відбудовчого періоду нема підстав чекати різкого збільшення товарообороту.

Перше півріччя господарчого року нормально повинно давати більшу суму надходжень гербової оплати, ніж друге півріччя, бо в першому проходить найенергійніш реалізація врожаю і звязана з нею жвавість обміну між містом і селом, а другому півріччю властива сезонна літня тиша, як у царині виробництва, так і обміну.

д) Інші податки.

З інших безпосередніх податків можна коротенько спинитися на одночасовому за-для його чималих розмірів.

Цей податок заведено в 1-му півріччі 1924—25 року, як цілевий податок на боротьбу з наслідками неврожаю 1924 року. Своєю структурою він був подібний до основного відприбуткового. Дані, наведені далі, про його надходження в Києві, свідчать про те, що він уже до початку 1925—26 року втратив фіскальне значіння (в тис. крб.):

Табл. 18.

	Оклад не- доплати	Пеня	Разом
1924—25 р.			
1-ше півріччя . . .	251,3	13,8	265,1
2-ге „ . . .	46,9	11,5	58,4
1925—26 р.			
1-ше півріччя . . .	3,5	4,1	7,6
2-ге „ . . .	3,3	4,3	7,6

¹⁾ 1 півріччя 1925/26 р. дало такий великий зріст оборотів КТБ також і через контрактовий ярмарок.

Він був проведений за тяжких обставин натиску на приватну торговлю і, звичайно, залишив чималу недоплату, що її тепер потроху ліквідується.

Наприкінці 2-го півріччя 1925—26 року запроваджено податок на надприбуток; його мотивовано наявністю наднормальних прибутків у приватній торгівлі під впливом товарового голоду, зросту приватних накидок і взагалі ажіотажу. Надзвичайно малу суму його нарахування все-таки не покрито надходженням, мабуть через перелім кон'юнктури й тому невідповідність її високому оподаткуванню.

IV. ВИСНОВКИ.

На підставі трирічних підсумків надходжень безпосередніх податків у Києві, досліджених у цій праці, можна поробити деякі висновки.

Цілоком очевидно зв'язані надходження безпосередніх податків із загальним станом кон'юнктури, розуміючи тут цілість умов економіки та економічної політики, стихійних і планових.

На загальний зріст надходжень вирішально впливає відбудовчий процес, тому за закінченням його нема підстав чекати наростання надходжень тим самим темпом, що його спостережувано за минуле триріччя.

Зріст надходжень податків під впливом відбудовчого процесу відбувався за рахунок державних і кооперативних підприємств і був безупинний протягом усього триріччя, згідно з зростанням творчих сил усього народного господарства.

Надходження від приватних осіб і підприємств різко хиталося, через такі самі різкі зміни економічної політики. Причини чисто економічні, товарний голод, розгалуженість торговельної сітки, швидкість обороту товарів і капіталів, навпаки, весь час сприяли приватному товарообороту, але під впливом напрямку економічної політики не мали сили й не могли затримати приватну торговлю від падіння.

Коли, як у нас, безпосередні податки нараховуються на оборот чи прибуток, що його здобуто за півріччя перед тим півріччям, коли було оподаткування, — то різкі хитання кон'юнктури призводять до чималої невідповідності поміж оборотами чи прибутками і податковими зобов'язаннями даного півріччя, а це деколи руйнує підприємства на шкоду державним фінансам. Тому бажано утворити таку тверду й більш-менш сталу лінію що-до приватного капіталу, щоб він, пристосувавшись до даних умов, нормально розвивав свою діяльність у межах цих умов. Можливі, звичайно, й тоді, очевидно, не такі значні хитання кон'юнктури, але вони вже не відхилятимуть так різко розмір податку одного податкового періоду від попереднього й тим усунуть зазначений дефект системи оподаткування за ознаками попереднього податкового періоду.

Така політика що-до приватного капіталу бажана ще й тому, що надходження безпосередніх податків від приватних осіб і підприємств досягають чималих розмірів, становлячи для Києва більше-менше за 1923—24 р. 83⁰/₀, за 1924—25 р. — 56⁰/₀ і за 1925—26 р. — близько 50⁰/₀.